

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ТОВАРООБОРОТОМ: ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Розглянуто можливість вдосконалення традиційного підходу до розрахунку верхньої межі доцільного обсягу товарообороту, якою є точка мінімального рівня рентабельності (MPP) власного капіталу. Для вдосконалення механізму управління товарооборотом на стадії визначення його доцільних обсягів запропоновано в традиційні формули розрахунку товарообороту в точці MPP ввести коефіцієнт еластичності прибутку і коефіцієнт еластичності товарообороту за структурою власного капіталу:

Possibility of perfection of traditional approach to the calculation of high bound of expedient volume of commodity turnover that is a point of minimum level of profitability (MLP) of property capital is considered. For perfection of mechanism of management of commodity turnover on the stage of determination of its expedient volumes it is suggested to enter the coefficient of income elasticity and coefficient of elasticity of commodity turnover by own capital structure in the traditional formulas of calculation of commodity turnover in the point of MLP.

Маркетинг є центральною ланкою механізму управління товарооборотом у торговельному підприємстві, тільки він дає відповідь на питання, які товари в асортименті, номенклатурі та за іншими споживчими ознаками варто пропонувати покупцям з найбільшою імовірністю їх реалізації. Разом з тим, торговельне підприємство, задовольняючи потреби ринку, повинно подбати про досягнення своєї стратегічної мети, якою є висока й стійка маса прибутку. Така подвійність цілей підприємства відбиває його соціальне й економічне призначення. Необхідно домагатися єдності в рішенні двох проблем: проблеми задоволення попиту та проблеми ефективного використання свого ресурсного потенціалу для одержання високих фінансових результатів.

Дослідження показало, що дуже часто не вдається однаково ефективно вирішити ці дві проблеми. Причина не тільки в тому, що власники торговельного капіталу не зацікавлені в реалізації соціального призначення своїх підприємств, але й у відсутності механізму узгодження стратегічної мети підприємства з метою задоволення попиту. Як відомо, за допомогою маркетингу підприємство визначає й прогнозує попит тільки на конкретні, окремо взяті товари. У маркетингових розрахунках відсутній механізм виходу проекту загального товарообороту на необхідну рентабельність власного капіталу, що є необхідною умовою успішного функціонування торговельного підприємства.

Кількісно визначити необхідний обсяг товарообороту, тим більше розрахувати його оптимальні розміри, одними маркетинговими прийомами неможливо, необхідно використовувати програмно-цільовий метод [1, с. 17]

Доречно відзначити, що оптимізація обсягу господарської діяльності належить до числа найбільш актуальних проблем управління підприємством і є стрижнем програмно-цільового методу планування товарообороту. Проблема оптимізації обсягу товарообороту сформувалася у зв'язку з:

- 1) принциповими змінами господарських і стратегічних напрямів розвитку підприємства;
- 2) негативними тенденціями в динаміці товарообороту;
- 3) нагромадженням ряду невирішених теоретичних і методологічних проблем управління товарооборотом;
- 4) застосуванням практичними працівниками застарілого підходу до обґрунтування обсягу та структури товарообороту, його прогнозуванню й регулюванню;
- 5) відсутністю однозначності в оцінці оптимального товарообороту.

Процес оптимізації трактується при цьому, як установлення певних економічних показників, при яких досягається оптимум, тобто найкращий стан системи. Найчастіше оптимуму відповідає досягнення максимального результату при конкретних витратах ресурсів, або досягнення заданого результату при мінімальних витратах [2, с. 268]. На нашу думку, оптимізація повинна трактуватися у двох аспектах. Перший аспект – оптимізація як вибір найкращого варіанту з безлічі можливих, тобто процес розробки оптимального рішення. Другий аспект – оптимізація як приведення системи в найкращий оптимальний стан.

Щоб оцінити, який стан підприємства буде кращим, необхідно визначитися з критерієм оптимальності, вибір якого заснований на функціональному призначенні підприємства. Господарське рішення найкраще в одних умовах і за одними критеріями може виявитися далеко не кращим за іншими. Відсутність критерію оптимальності робить безпредметним процес оптимізації. Критерієм оптимальності, на думку італійського економіста Парето, варто вважати будь-яку зміну, що нікому не заподіє збитків і приносить деяким людям користь (за їх власною оцінкою), що і є поліпшенням.

Безумовно, таке загальне визначення критерію оптимальності в нашому випадку є недостатнім. На нашу думку, «оптимум» треба трактувати як:

- 1) найкращий варіант із можливих положень;
- 2) найкращий напрям змін системи;
- 3) найкраща мета розвитку, якщо йдеться про стратегію розвитку.

При цьому, у всіх названих випадках, «оптимум» пов'язаний з якістю ухвалених рішень. У реальній ринковій економіці, оскільки вона носить імовірнісний характер, оптимальне рішення буде найкращим. Тому оптимальне планування можна трактувати як комплекс методів, що дозволяє з багатьох можливих варіантів обрати один оптимальний, який буде найкращим не тільки з погляду заданого критерію оптимальності, але й з урахуванням визначених обмежень.

Оптимізація обсягу господарської діяльності належить до числа найбільш актуальних проблем управління підприємством і є стрижнем програмно-цільового методу планування товарообороту. Проблема оптимізації обсягу товарообороту сформувалася у зв'язку:

- 1) з принциповими змінами господарських і стратегічних напрямів розвитку підприємства;
- 2) з негативними тенденціями в динаміці товарообороту;
- 3) з нагромадженням ряду невирішених теоретичних і методологічних проблем управління товарооборотом;
- 4) зі застосуванням практичними працівниками застарілого підходу до обґрунтування обсягу та структури товарообороту, його прогнозуванню й регулюванню;
- 5) з відсутністю однозначності в оцінці оптимального товарообороту.

Виходячи з цього, задача оптимізації обсягу товарообороту може бути сформульована тільки після вибору критерію оптимальності. Слід зазначити, що в доринковий період проблема оптимізації товарообороту підприємства вирішувалася в процесі його проектування та складалася в пошуках відповіді на питання: який магазин за розміром торговельної площі при заданій товарній спеціалізації є найбільш ефективним (оптимальним) за показником прибутку на 1 м² торговельної площі.

На думку економістів Ворста Й. і Ревентлоу П. [3, с. 117], оптимальним обсягом виробництва варто вважати такий обсяг, що приносить найбільший прибуток. Оцінюючи таку позицію авторів, необхідно звернути увагу на її дуже важливий недолік. Він полягає в тому, що недоцільно брати за критерій оптимізації обсягу товарообороту максимальний прибуток, цілком можливо, що він отриманий ціною занадто великих одноразових витрат. Критерій максимізації прибутку не дає відповіді на питання, ціною яких одноразових і поточних витрат вона буде отримана. На нашу думку, варто погодитися з рекомендаціями тих авторів, що, відстоюючи інтереси власника (інвестора), вважають критерієм оптимальності обсягу діяльності рентабельність вкладеного в підприємство капіталу. Оптимізація обсягу товарообороту, таким чином, повинна орієнтуватися не на прибуток від господарської діяльності взагалі, а на прибутковість вкладеного капіталу.

Таким чином, метою дослідження є визначення шляхів вирішення проблеми оптимізації товарообороту. В умовах ринкової невизначеності та переорієнтації стратегічних цілей підприємств на одержання доходів і прибутку, найбільш перспективним напрямом у визначенні обсягу господарської діяльності стає програмно-цільовий метод планування.

Дослідження автора показало, що при всій теоретико-методичній обґрунтованості цих розробок [4, с. 117], програмно-цільовий підхід до розрахунку економічно доцільних меж господарської діяльності й інших показників у наш час практично не застосовується. Реальність прогнозів товарообороту за програмно-цільовим методом часто дуже низька, що призвело до його непопулярності.

Займаючись пошуком причин, ми звернули увагу на економічну характеристику власного капіталу. Як відомо, власний капітал розміщується в необоротні й оборотні активи. Вплив на товарооборот кожного виду активів не однаковий. Основні фонди покликані забезпечити відповідні матеріальні умови для господарської діяльності, їх призначення – багаторазово обслуговувати повторювані операційні цикли з товароруху. Витрати з утримання й обслуговування основних фондів належать до умовно-постійних витрат і не змінюються при зміні обсягу товарообороту. Їх вплив на товарооборот заперечувати не можна, але без наявності товарів основні фонди товарооборот не створюють.

Інший вплив має власний оборотний капітал, що авансується в оборотні активи підприємства. Основна частина – близько 80% – оборотного капіталу в торгівлі вкладається в товари та безпосередньо створює виручку від реалізації товарів. Оборотні активи в повному обсязі переносять свою вартість на реалізовані товари. За економічною сутністю оборотний капітал авансується в масу закуповуваних товарів і повертається в первісну грошову форму після їх реалізації. Тобто оборотний капітал безпосередньо створює процес реалізації товарів і одержання виручки від їх продажу.

Враховуючи сказане, з'являється підстава стверджувати, що склад власного капіталу, який характеризується співвідношенням між основним і оборотним капіталом, впливає на ефективність використання капіталу, його рентабельність. Чим більше частка оборотного капіталу, тим, за інших рівних умов, більша сума виручки від реалізації товарів, більший товарооборот. І, навпаки, якщо підприємства відчують дефіцит оборотного капіталу, то жодна могутня нерухомість не створить товарооборот.

На основі аналізу й узагальнення фактичного матеріалу можна зробити висновок про неприйнятність традиційного підходу до розрахунку верхньої межі доцільного обсягу товарообороту, якою

є точка мінімального рівня рентабельності (МРР) власного капіталу. Причина недосконалості механізму розрахунку міститься в ігноруванні структури власного капіталу, що призводить до невідповідності розрахункового прибутку та товарообороту фактичним їх значенням, тобто реальність прогнозів дуже низька.

Досліджувані підприємства були згруповані в чотири групи за структурою власного капіталу. Підсумки оцінки ступеня реальності розрахункових значень прибутку та обсягу товарообороту в точці МРР підтвердили їх залежність від співвідношення між власним основним і оборотним капіталом, що обумовлено принципово різним впливом на товарооборот необоротних і оборотних активів.

Для вдосконалення механізму управління товарооборотом на стадії визначення його доцільних обсягів в роботі запропоновано в традиційні формули розрахунку товарообороту в точці МРР ввести два коефіцієнти: коефіцієнт еластичності прибутку і коефіцієнт еластичності товарообороту за структурою власного капіталу:

$$T_{\text{МРР безПДВ}} = \frac{BO_{\text{пост}} + \frac{BK \cdot K_{\text{деп}}}{K_n}}{Utd_{\text{безПДВ}} - Uvo_{\text{зм}}} \cdot 100, \quad (1)$$

або

$$T_{\text{МРР безПДВ}} = \frac{BO_{\text{пост}} + BK \cdot K_{\text{деп}}}{Pvo_{\text{пост}} \cdot K_{m/o}} \cdot 100, \quad (2)$$

де $BO_{\text{пост}}$ – витрати обігу постійні;

BK – власний капітал;

$K_{\text{деп}}$ – коефіцієнт середньої депозитної ставки;

K_n – коефіцієнт еластичності прибутку по структурі власного капіталу;

$Utd_{\text{безПДВ}}$ – рівень торговельного доходу в роздрібних цінах без ПДВ, у відсотках до товарообороту;

$Uvo_{\text{зм}}$ – рівень змінних витрат обігу, у відсотках до товарообороту;

$K_{m/o}$ – коефіцієнт еластичності товарообороту по структурі власного капіталу;

$Pvo_{\text{пост}}$ – рівень постійних витрат обігу, у відсотках до товарообороту.

Авторами розраховано коригувальні коефіцієнти ($K_{m/o}$) за групами підприємств, залежно від структури власного капіталу ($K_{\text{вк}}$) (табл. 1).

Таблиця 1

Коригувальні коефіцієнти еластичності товарообороту за структурою власного капіталу в точці МРР по групах підприємств

Перша група		Друга група		Третя група		Четверта група	
$K_{\text{вк}}$	$K_{m/o}$	$K_{\text{вк}}$	$K_{m/o}$	$K_{\text{вк}}$	$K_{m/o}$	$K_{\text{вк}}$	$K_{m/o}$
1,05	0,57	2,16	0,97	5,91	1,42	7,95	3,40
1,12	0,31	3,34	1,19	6,42	1,31	8,54	2,85
1,24	0,62	3,93	1,22	7,85	2,3	9,27	4,57
1,72	0,57	4,20	1,14	8,61	2,19	11,14	4,74

Для підтвердження необхідності змін у традиційній моделі визначення товарообороту в точці МРР була проведена відповідна апробація моделі, що рекомендується. Уточнені показники розрахункового товарообороту порівнювалися з показниками, розрахованими без використання коригувального коефіцієнта. Слід зазначити, що реальність розрахунку товарообороту в точці МРР за запропонованою методикою істотно підвищилася.

Застосування запропонованої моделі (1, 2) дозволить значно розширити практику використання програмно-цільового методу оптимізації обсягу товарообороту, що, у свою чергу, підвищить реальність його прогнозування. Таким чином, програмно-цільовий метод найбільш повно відповідає діяльності підприємств в умовах ринкової невизначеності. Основна перевага цього методу складається у можливості обґрунтування обсягу товарообороту, необхідного для досягнення цільового прибутку. Діагностика практики використання програмно-цільового методу показала, що його непопулярність пов'язана з далекими від реальності розрахунковими значеннями товарообороту та прибутку. Для удосконалення методики обґрунтування планів товарообороту, підвищення реальності прогнозів і забезпечення його взаємозв'язку з капіталом підприємства необхідно трансформувати формули визначення обсягу товарообороту в точці мінімального рівня рентабельності власного капіталу, ввівши в традиційні формули коефіцієнти еластичності прибутку та товарообороту за структурою власного капіталу, що істотно підвищує точність і

практичну значущість програмно-цільового методу.

Література

1. Балабанова Л. В. Информационное обеспечение обоснования управленческих решений в условиях маркетинговой ориентации предприятия / Л. В. Балабанова, Т. И. Алачева. – Донецк : ДонГУЭТ, 2003. – 143 с.
2. Маркетинг в малом бизнесе. Руководство «Барклаз-банка». – М. : ЮНИТИ, 1996. – 256 с.
3. Дарбинян М. М. Товарные запасы в торговле и их оптимизация / Дарбинян М. М. – М. : Экономика, 1978. – 237 с.
4. Садеков А. А. Экономика торгового предприятия: учеб. пособие/ А. А. Садеков, А. Н. Полонский. – Донецк : ДТКИ, 1997. – 140 с.

Надійшла 26.05.2009

УДК 338.24.01

Ю. А. РАДЧЕНКО

Інститут економіки та прогнозування НАНУ

БАЗОВІ ЕЛЕМЕНТИ НОВОЇ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

На конкретному прикладі (постановка на баланс обчислювальної техніки) розглянуто окремі аспекти невідповідності наявної типізації об'єктів власності сучасним економічним реаліям. Запропоновано один з базових елементів (розмежування об'єктів власності на "речові", "конвергентні" та "інтелектуальні") для альтернативної (відповідної постіндустріальним реаліям) класифікації; окреслено проблемні питання, які можуть бути вирішені введенням вище вказаного розмежування.

The separate aspects of disparity of present typifying of ownership objects to modern economic realities are considered on a concrete example (rising of the computing engineering on balance). One of base elements (differentiating of ownership objects on "things", "convergences" and "intellectual") is offered for alternative (proper post-industrial realities) classification; problem questions, which can be decided by introduction of the foregoing differentiating are outlined in the article.

Постановка проблеми

Незважаючи на те, що основні потужності української економіки зосереджені в суто-індустріальній площині, де чітко діють десятиками років практики перевірені системи обліку й розрахунків, постіндустріальні методи виробництва (і відповідні об'єкти власності!) справляють все більший вплив на діяльність підприємств. Але за природою такі об'єкти власності суттєво відрізняються від звичного для індустріального підходу суторечового світу товарів, де обсяг властивостей є чітким, однозначним, і наперед визначеним.

Ситуація розходження двох методів виробництва – індустріального і постіндустріального – є закономірною, але створює проблеми в тому сенсі, що через інерційність законодавства, яке зорієнтовано виключно на індустріальні реалії, або відсутні, або суттєво запізнюються описи нових понять та методики, що дозволяють адекватно включити нові типи економічних об'єктів до активів підприємств як на понятійному, так і на рівні обліку, звітності тощо. Той факт, що річний світовий обсяг так званого "піратства інтелектуальної власності" в комп'ютерній сфері сягає на загал більше 55 відсотків від лише офіційно зареєстрованих об'єктів такої власності (комп'ютерних програм) [1, 2], доводить, що ми маємо справу із структурною невідповідністю між старою понятійною (а відтак і законодавчою) і новою фактичною (а відтак економічною!) ситуацією у сфері власності (точніше – об'єктів власності). Адже ні закон, ні діюча економічна практика за логікою не може ставити в позицію "злочинців" переважну більшість населення планети.

Фокус світової системи виробництва інтенсивно переміщується із суто-речової сфери до сфери інтелектуальної – відповідно, змінюються і реалії ринку. Отже, ми стоїмо перед завданням систематизації структурних змін, які за фактом вже відбулись у світовій практиці виробництва сучасної інноваційної продукції, але не відображені (або недостатньо з'ясовані) в економічній практиці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій; невирішена частина проблеми

На жаль, літератури, присвяченій саме питанням такої систематизації об'єктів власності, яка б адекватно відповідала постіндустріальним реаліям, практично немає, а в більш загальних дослідженнях об'єктів власності (зокрема інтелектуальної) проблема систематизації або не підіймається зовсім, або згадується лише побіжно і на основі старих (індустріальних) підходів. Офіційні вітчизняні дослідницькі, навчальні і системні інституції працюють здебільшого у рамках сутоіндустріальної парадигми [3] або лише констатують зростаючу кількість проблем та невідповідностей [4 – 7]; закордонні джерела осмислюють ситуацію або з точки зору загальнофілософського підходу [8], або з позиції констатації факту та прецедентного права [9, 10]. Міжнародні дослідницькі структури також тяжіють до лишеіндустріального, приватно-корпоративного підходу [1, 2]. З цієї позиції ситуація виглядає виключно як порушення